

Heeft u soms roofkunst op zolder? ‘Je maakt geen vrienden als je herkomstonderzoek komt doen’

Uitsnede van een foto meisje Raed van Oldenbarnevelt Ambon. Beeld Collectie Nationaal Museum van Wereldculturen

Musea staan onder grote druk om de herkomst van koloniale objecten te achterhalen. Hoe zit het eigenlijk met objecten die in particuliere handen zijn?

Robin Goudsmit 22 oktober 2022, 07:37

Een zilveren schaal van Bali, houtsnijwerk uit Java, of een kris met slangen op het lemmet. Het zijn zomaar wat voorwerpen die kunnen opduiken in een erfenis, bij een tante met Indonesische wortels, of op de schouw bij opa en oma. Maar de huidige discussie over roofkunst, waarbij Indonesië onlangs acht voorwerpen terugvroeg, roept vragen op over dit soort spullen. Want hoe zijn die snuisterijen in Nederland terechtgekomen?

“Mensen hebben op grote schaal verzameld in Nederlands-Indië”, zegt universitair docent geschiedenis Caroline Drieënhuizen van de Open Universiteit. Ze promoveerde op de koloniale verzamelingen van enkele welgestelde Nederlandse families. Vooral na 1870 zie je verzamelwoede, legt ze uit. “Dan wordt het Suez-kanaal geopend, gaan er grote aantallen Nederlanders naar Indië en ontstaat er een grote belangstelling voor andere volkeren en culturen en archeologie.” Mensen verzamelen een ratjetoe aan voorwerpen. “Het gaat van batik tot krissen en antieke voorwerpen.”

Wisselende ontvangst bij families thuis

Of dat soort objecten tegenwoordig de sticker ‘roofkunst’ verdienen, is meestal onduidelijk. Dat komt omdat de definitie van wat roofkunst is, vaag blijft. “Vaak hebben we het over militaire buit, voorwerpen die zijn geroofd tijdens wat we de militaire expedities in Indonesië zijn gaan noemen. Maar dat hoeft niet per se. Als dingen werden geschonken, gekocht of geruild, gebeurde dat in een koloniale context, met ongelijke machtsverhoudingen. Ook dan kun je je dus afvragen: hoe vrijwillig deed de eigenaar afstand van zijn bezit?”

Drieënhuizen is nog steeds bezig met onderzoek naar particuliere collecties. De ontvangst is wisselend, zegt ze. “Sommige families willen graag meewerken. Maar bij anderen maak je geen vrienden als je zegt dat je graag herkomstonderzoek wilt doen.”

De commissie-Gonçalves, die onderzoek deed naar de herkomst van koloniale objecten in Nederland, constateerde dat veel koloniale objecten aan musea door particulieren zijn geschonken of geleend. Zo zijn veel stukken in het Rijksmuseum in bruikleen van de Vereniging Vrienden van de Aziatische Kunst. Particulieren die zelf nog voorwerpen bezitten, ‘hebben een eigen verantwoordelijkheid voor hoe zij daarmee omgaan, inclusief eventuele verzoeken tot teruggave’.

Niet alle krissen hoeven terug

Wim Bouwman, eigenaar van een kunsthandel en expert bij het programma *Tussen Kunst en Kitsch* doet de discussie over roofkunst af als een ‘hype’. Soms is er in het geval van museale stukken sprake van ‘voortschrijdend inzicht’ waardoor besloten wordt dat objecten ‘beter op hun plek zijn in het land van herkomst’, stelt hij. Maar hij snapt niet waarom hij zich druk zou maken over het verleden van objecten die particulieren aandragen. “Je moet die dingen zien in het licht van de normen van die tijd. De collectie Rembrands van Willem II is ook voor een schijntje verkocht. Tja, er was geldnood.”

Dick Kranenburg van de Vereniging Tribale Kunst en Cultuur ziet het anders. “Je kunt niet een vereniging hebben zoals de onze en deze wereldwijde beweging aan je voorbij laten gaan.” Onder de 350 leden van de Vereniging is er volgens hem niemand die omstreden kunst in bezit heeft, omdat de leden vooral belangstelling hebben voor objecten in een lagere prijsklasse. Maar dat neemt niet weg dat er vragen kunnen worden gesteld over objecten. “Als er een voorouderbeeld voorbijkomt, vraag je je toch af wie zoiets weg doet, en waarom.” Kranenburg denkt ook dat de Vereniging binnenkort het woord ‘tribaal’ in de ban zal doen. “Dat is toch niet meer helemaal van deze tijd.”

“Het is echt niet zo dat Indonesië alle krissen die in Nederland liggen terug zal willen”, zegt Drieënhuizen. Maar er zijn wel objecten die waarschijnlijk in particuliere handen zijn waarvoor wel belangstelling is. “Collega’s ontdekten dat er van de beelden van de Borobudur (een boeddhistisch heiligdom op Java, red.) 194 hoofden ontbreken. Sommige zijn in musea, maar er zijn er ook nog veel kwijt, of mogelijk nog in private handen.”

Culturele rechten van inheemse volkeren

“De nadruk ligt vaak op teruggeven, terwijl je ook zou moeten werken aan herkomstonderzoek en de erkenning van onrecht door het vertellen van het juiste verhaal in musea”, zegt Evelien Campfens, jurist gespecialiseerd in cultureel erfgoed en verbonden aan de Universiteit Leiden. Juridisch is het vaak moeilijk om particuliere verzamelaars te dwingen om gestolen kunstwerken af te staan. “Onder het eigendomsrecht zijn claims snel verjaard. En alhoewel er steeds meer regels komen die nieuwe bezitters dwingen een juiste herkomst van objecten aan te tonen, geldt dat wettelijk vaak maar tot 1970.”

Campfens heeft daarom in haar onderzoek betoogd dat er naar andere juridische normen moet worden gekeken. “Het gaat dan vooral over de culturele rechten van inheemse volkeren. Zij hebben recht op toegang en controle over hun onvrijwillig verloren cultuurgoederen.”

Ze denkt dat op den duur met koloniale roofkunst iets vergelijkbaars zal gebeuren als met kunst die door nazi's is gestolen. “Beurzen en veilinghuizen doen steeds vaker onderzoek naar dat soort kunst. Als er een smet op blijkt te zitten, maakt dat het al gauw onverkooptbaar. De marktwerking neemt dan eigenlijk een proces over dat het juridische systeem niet kan bewerkstelligen.”

Bij etnografische kunst zie je ‘op kleine schaal’ zo’n zelfde soort werking ook al ontstaan. “Sommige objecten, zoals de bronzen beelden uit Benin die bekend staan als de Benin Bronzes, zullen niet snel meer verkocht kunnen worden.”

Lees ook:

Indonesische roofkunstcommissie vindt dat deze stukken bij het Indonesische verhaal horen

Nederland had al jaren geleden kunststukken kunnen teruggeven aan Indonesië, vindt de commissie die de objecten teruggeist. [‘Wie in een ander land graaft, heeft niet meteen recht op de vondst.’](#)

Indonesië eist Java-mens en andere topstukken terug van Nederland

De Indonesische regering eist acht kunststukken en natuurwetenschappelijke collecties terug van Nederland, waaronder de wereldberoemde schedel van de Javamens. [Dat blijkt uit een lijst die met het Nederlandse ministerie is gedeeld.](#)

Bron: <https://www.trouw.nl/binnenland/heeft-u-soms-roofkunst-op-zolder-je-maakt-geen-vrienden-als-je-herkomstonderzoek-komt-doen~b743b2c9/>